

Het hoofd en de boekenkast

Opgedragen aan Jan Karel

Hendrik Lenstra

De bovenburen

De bovenburen hebben mij een sleutel van hun appartement gegeven, zodat ik als ze op reis zijn de post op hun keukentafel kan leggen. Deze missie pleeg ik met een summiere veiligheidsinspectie te combineren, en hoewel ik niet in alle hoeken en gaten gekeken heb, meen ik nu te weten: *mijn bovenburen hebben precies zeven boeken*. Deze vormen een stapeltje op de vloer, naast een grote bloempot, en getuigen van weinig bibliofile gezindheid van de kant van hun eigenaren.

Zeven boeken, dat geeft 5040 mogelijke volgordes! Zouden ze het merken als ik er twee omwissel? Zijn ze gerangschikt op formaat, op kleur, alfabetisch op auteursnaam, chronologisch op jaar van verschijnen? Of wisselen ze zelf elke dag twee naburige om, in bijna 14 jaar een Hamilton-cykel in de betreffende permutatiegroep doorlopende? De problematiek van het ordenen van een privé-bibliotheek is het onderwerp van het onderhavige opstel.

De ton van Diogenes

De zojuist genoemde problematiek confronteerde mij in zijn volle omvang toen bij een recente transatlantische verhuizing verschillende onderdelen van mijn boekenverzameling naar één punt convergeerden, en wel naar mijn Leidse appartement. Dat laatste was er gelukkig op uitgezocht; de lezer stelle zich een ton van Diogenes voor, met genoeg ruimte voor een paar honderd strekkende meter boekenplank.

“Heeft U ze nou allemaal *gelezen*?”, verzuchtte één van de met boekendozen sjouwende employés van *De Gruijter & Co., Royal Dutch Movers*. Opeens wist ik mijn antwoord op deze veelgestelde vraag: “Welnee, wat ik gelezen heb, gooi ik weg!” Boeken heb ik om ze te *kunnen* lezen, niet om ze gelezen te *hebben*. Maar ik wil ze wel kunnen *vinden*. In Californië was het me maar al te vaak overkomen dat ik vergeefs naar een boek zocht, en dacht: dat staat in Amsterdam. Tijdens de kerstvakantie leek dat dan niet zo te zijn, zodat ik *back home* met verdubbelde ijver verder zocht. Enzovoort—het kon jaren duren voor ik een boek te pakken had. Daar moest in Leiden een eind aan komen.

De hoofdregel

Bij mijn anderhalve plank *books on books* staan *Theorie van den catalogus* en *Praktijk en theorie der titelbeschrijving*, beide uit de jaren veertig, en beide geërfd van mijn oom.

Dichter bij de theorie van de indeling van een bibliotheek komt mijn boekenverzameling niet. Bovendien, die theorie houdt zich voornamelijk bezig met bibliotheken voor meer dan een enkele gebruiker en is daarom maar beperkt van toepassing op mijn geval. Jan Karel bracht het essentiële verschil met een privé-bibliotheek treffend onder woorden toen ik hem over de ordening van mijn boeken consulteerde: “zet ze neer zoals ze in je hoofd staan.”

Jan Karels *hoofdregel* is kennelijk pas bruikbaar voor een openbare bibliotheek als door een van staatswege geregisseerde strakke opvoeding ieders hoofd op dezelfde manier ingericht is. Dat is niet wenselijk. Ik beschouw de inrichting van mijn hoofd als een strikte privé-aangelegenheid, en heb de neiging iemand die mijn nu inderdaad volgens de hoofdregel gerangschikte boeken inspecteert, als een indiscrete gluurder te beschouwen.

Ik wil dan ook niet ingaan op de details van mijn implementatie van Jan Karels hoofdregel: op de indeling in categorieën die ik hanteer; op de grens tussen categorieën, zoals klassiek Latijn versus Neo-Latijn, of reisgidsen versus geschiedenis; op de plaatsing van werken die tot meer dan één categorie behoren, zoals een Frans leerdicht over de boekbindkunst; op de rangschikking van boeken binnen één categorie; en op de omgang met seriewerken, met meer dan één schrijver tellende bundels, en met boeken van afwijkende formaten. Bij al deze kwesties hielp de hoofdregel mij op weg, al had ik soms wel de indruk *twee* hoofden te bezitten: één hoofd dat ik op heb als ik een boek wegzet, en een ander dat ik op heb als ik er één zoek.

De uitzondering die de regel bevestigt

Volgens een bekende natuurwet heeft iedere regel een uitzondering, een wet die zichzelf op schone wijze bevestigt door, bijvoorbeeld binnen de wiskunde, zelf talrijke uitzonderingen te hebben.

Het literaire deel van mijn collectie is in overeenstemming met de hoofdregel onderverdeeld naar de taal van het origineel, zodat bijvoorbeeld *Kening Lear*, “yn Fryske oersetting fan Douwe Kalma”, bij het Engels staat. Het totstandbrengen van deze onderverdeling vereiste meer werk dan ik gedacht had. Tegenover mijzelf wilde ik namelijk volhouden dat mijn hoofd logisch in elkaar zit, en de logica dicteerde, anders dan ik tot dan toe gedaan had, *Grieks* van *Latijn* te scheiden. Evenwel, bij lang niet alle vertalingen staat de taal van het origineel vermeld. Tussen de verhuisdozen mijn handboeken raadplegende, ontdekte ik dat iemand met een onvervalst Romeinse naam als *Flavius Josephus* in het Grieks geschreven had, en dat ook de kerkvaders gemeen konden uitpakken.

Binnen een taal staan de boeken alfabetisch naar auteursnaam, en dezelfde zucht

om consequent te zijn, dreef mij, voor de afdeling *Grieks*, hiertoe het Griekse alfabet te hanteren. Terugtransliteratie was hierbij het geringste probleem, zelfs bij de zojuist genoemde Flavius Josephus, maar het is moeilijk gebleken eraan te wennen dat ik voor *Chariton* achteraan moet kijken, waar eerst *Xenofanes* stond, die nu na *Nicander* zijn plaats heeft. Dat er een heus verschil is tussen mijn ideale hoofd en mijn echte hoofd, realiseerde ik me pas toen ik ook de Griekse wetenschap op dezelfde wijze ordende, met *Theon van Smyrna* direct volgende op *Hero van Byzantium*. Met verontrusting zie ik de dag tegemoet dat *Kalidasa* niet meer de enige auteur in mijn *Sanskriet*-collectie zal zijn.

Evaluatie

Er valt nog het een en ander te zeggen over de evolutie van de gehanteerde systematiek naarmate de bibliotheek zelf evolueert en, voor de computerbezitter, over de mogelijkheden en moeilijkheden van digitaal boekenbeheer. Ik wil me hier evenwel beperken tot een kort klanttevredenheidsonderzoek.

Kan ik een boek dat ik meen te bezitten inderdaad terugvinden? In verreweg de meeste gevallen is het antwoord *ja*. Als dat niet zo is, dan is de kans het grootst dat het boek bij de binder is, hetgeen ook na te gaan valt, of dat ik het ooit aan iemand cadeau heb gegeven. Er blijkt evenwel ook een kleine maar positieve kans te bestaan dat het boek op een plaats staat die pas bij nader inzien voor de hand ligt. Wanneer men samenwoont, al is het dan met een verzameling boeken, dan zijn kleine onenigheden nooit te vermijden. Dat ze in mijn geval op zo beperkte schaal voorkomen, heb ik te danken aan de hoofdregel van Jan Karel.